

EEUWIG IS NIET GEEUWIG

Antisaaitips voor godsdienstleerkrachten

INLEIDING

'Saaie les'. (Godsdienst)leerkrachten horen het af en toe iets te luid zeggen door de leerlingen... en ze trekken het zich aan!

Vandaar de concrete vraag vanuit een Izegemse school naar antisaaitips voor het onderwijsleerproces.

Vooraf dit: wie (te) ernstig op deze vraag ingaat riskeert natuurlijk ook saai te worden ....

Dus alvast één tip voor de lezer: begin niet aan deze lezing, want je weet niet waaraan je begint. Je bent gewaarschuwd.

De vraag naar antisaaitips wordt vandaag veelal gesteld in een bredere zorg die er is voor het welbevinden van de leerling, binnen een vermoeden dat een 'graag-naar-school-leerling' liever en dus beter leert. Deze zorg is dan misschien wel niet de eerste zorg, noch de enige zorg, maar ze behoort inderdaad wel een zorg te zijn.

De vraag naar verleuking van onderwijs is overigens niet nieuw ... In 'Schoolcatechese in het secundair onderwijs, basisdocument' (1971!'¹) staat te lezen bij de probleemstelling op blz. 7: *"veel leerlingen wensen een aangename verpozing tussen de ernstige vakken in. Lijkt de godsdienstles bovendien nog interessant en leerzaam: des te beter."* En op blz. 9: *"Bemerkt men, vanuit deze situatie bij de pubers, dat expliciet-religieuze verkondiging veeleer antipathie of vijandigheid dan belangstelling wekt, dan klinkt een categorieke 'oplossing' bekoorlijk in de oren: er enkele jaren mee ophouden"*

Dit laatste is uiteraard niet onze keuze. Geen zwanenzang. Geen gedraai rond het sterfbed van een vak. Het probleem is niet alleen van alle vakken, maar ook van alle tijden. Godsdienstleerkrachten moeten niet meteen somberen. De vraag luidt dan: kan daar wel een mouw aan gepast worden? We gaan op zoek naar de oorzaken van die veel uitgesproken klacht en zoeken naar uitwegen.

het mensenbestaan wordt zeer saai als naar de schamele kanten van het

niemand meer kan knipogen leven.

Op enkele punten zijn we het met z'n slechter of beter dan vroeger. Elke tijd maar ook z'n eigen mogelijkheden. En de rollen van leerkracht en leerling zijn complementair. Als de ene zijn rol niet opneemt, dan komt de ander in de problemen. Laten we met die wisselwerking starten.

In het leslokaal is de wederzijdsheid tussen leerlingen en leerkracht van een speciale aard. Het is geen 'living-apart' in alle koelte waarbij er geen wederzijdse betrokkenheid of bekommernis is. Het is evenmin een 'familieunie' waar gezelligheid troef is, waar de haard brandt en de laatste mopjes verteld worden bij wat muziek en kaarslicht met een natje en een droogje binnen handbereik. Ergens tussenin is het misschien wel een 'living-apart-together', elk een eigen wereld, maar toch, op neutraal terrein, een ontmoeting en een aandacht voor twee werelden, elkaars wereld. De wereld van de volwassenen of de traditie en de wereld van de jongeren of de toekomst ontmoeten elkaar in het heden op school, in die klas, in deze les.

¹ Dit was het voorbereidend en ondersteunend document voor de vorige leerplannen godsdienst secundair onderwijs 1972

Aandacht en gevoel dus, niet voor één, maar voor twee werelden. Vanuit de lesvoorbereiding, enthousiasme, en betrokkenheid- stapt de leerkracht de klas in. Naar leerlingen met andere uitgangspunten en verwachtingen. Het onderonsje tussen de leerkracht en haar leerstof is voorbij. Nu gaat het ook/vooral om hén, de jongeren en hun groei en hun ontwikkeling. Kan de leerkracht de lesvoorbereiding, de traditie aanhouden als een win-situatie voor hun groei?

Het stormt of het is windstil in het onderwijsleerproces als er geen twee brandpunten mogen zijn, als de ene wereld de andere vernietigt of negeert... De leerkracht heeft dus oog voor de leerling en zijn leven. Een oog dat wortelt in haar hart. De 'toewijding' van de leerkracht vraagt haar om 'wending' en 'engagement'². Dit staat in alles voorop.

De leerling komt binnen met zijn/haar verwachtingen en groei-opgaven. De leerkracht stelt de traditie(s) present als een winsituatie voor die jongere. Dit vraagt van beide inspanning. Dit is, kan en mag best spannend zijn.

Misschien herken je je wel in deze uitspraak van een meisje gedaan zo'n 20 jaar terug: "*volle kerk, fluisterende stemmen, vrome 'heiligen', daartussen ik, verveeld zie ik rond naar recreatie en zoek iets opwindends het is hier saai sorry, hoor, 't doet me niets.*" meisje 16 j

Merkwaardige uitspraak. Vooral het verbinden van het woord 'verveeld' met woorden als 'recreatie', 'opwindend' en 'saai'. Is verleuken hier wel een oplossing? En hoever mag of moet je gaan in het 'verleuken'?

We weten intussen met z'n allen dat je de kerk niet vol krijgt met flitsende folders of wat dan ook. We merken dat het grote publiek neutraler staat tegenover het religieuze aanbod en individueler en zelfbewuster daaruit neemt wat en hoeveel gewenst is. En toch is ook de kerk genoodzaakt zich marktgericht te positioneren. Iets wat ook de godsdienstleerkracht in het officieel onderwijs ondervindt. Mokken en kreunen helpt niet vooruit. Stop met mokken is ook de blijde boodschap van de trendwatcher³. In het spreken over God ontbreken volgens hem hippe straattaal en flashy illustraties. De campagne rond priesterroepingen scoort in Brugge en omstreken ('Gd zkt prstr'). Geloven wordt hot en cool .... zo lijkt het, even toch.

Leuk mag, maar is natuurlijk ook niet alles. Verleuken is niet dé oplossing. Verveling is geen noodlot. Het wordt dus een zoeken, een koorddansen tussen saai en leuk, diepzinnig en oppervlakkig, onverschilligheid en plezier, ...

Koorddansen tussen onverschilligheid en plezier.

² Peter Knapen, UCSIA-tweedaagse november 2005

³ Eric Sengers, 'Aantrekkelijke kerk. Eburon Delft 2006 en Adliedj Bakas, De toekomst van God, Schiedam 2006

Onverschilligheid die te maken heeft met een houding t.a.v. kwesties bij leven en dood, kan de leerkracht niet hard genoeg doorprikken.

Elie Wiesel, overlevende van Auschwitz, schrijver en winnaar van de Nobelprijs voor de Vrede,

zei in 1988 in het Anne Frank Huis: Het tegengestelde van hoop is niet zonder hoop leven, maar onverschillig in het leven staan. Het tegengestelde van leven is niet dood, maar onverschilligheid voor leven en dood. En daarom geloof ik dat literatuur of kunst of schrijven of onderwijzen of werken voor de menslievendheid maar één doel heeft: de strijd aangaan tegen onverschilligheid. (...) Onverschilligheid tast alles aan, het sust in slaap en doodt nog voordat het doodt. De onverschilligheid is het meest verraderlijke van alle gevaren."

Omgekeerd is ook de verleuking een valkuil: "De 'opleuking' van het leven, gekoppeld aan een verdringing van de onontkoombare levenstragiek en van de moeizame opgave tot deugdzaamheid, resulteert in een diepe onvrede en in een groeiende cocktail van altijd maar sterkere kicks. Zij onttaardt ook in zinloos geweld waarin de daders zichzelf soms zodanig verliezen dat ze geen besef meer hebben van wat ze aanrichten. Daarop volgt veelal een begrijpelijke vraag naar strengere straffen, zonder dat men evenwel ziet dat ieder mens, ook het slachtoffer, in principe het kwaad in zich draagt. En dan dreigt het gevaar dat een illusoire scheiding ontstaat tussen goeden en kwaden, wat alleen een escalatie van het geweld tot gevolg kan hebben."⁴

De tien geboden of spelregels van de anti-saalles

1. les LO voor bewegende mensen als voorbeeld voor godsdienstlessen voor bewogen mensen: activerende opdrachten! Vooral de leerling moet actief zijn, niet de leerkracht.
2. in het leven en het leren gaat het om het leven: het boek van het leven gaat open, niet dicht!
3. de les maakt een verwacht verschil uit voor de leerling en dat weet h(zij) (eigenaarschap 1)
4. de leerkracht gelooft er zelf zo in, dat de leerling het merkt (eigenaarschap 2)
5. de actualiteit speelt mee in vragen en antwoorden, in inhoud en impuls (eigenaarschap 3)
6. de leerling weet zich aangesproken in meerdere vermogens
7. de leerkracht kan putten uit een rijke bagage, z(h)ij weet van wensen
8. de traditie komt in veelheid aan bod
9. vele tradities komen narratief aan bod
10. schoonheid is een eigentijdse weg op weg naar waarheid en goedheid

De tien geboden vertaald in één concrete tip:

1. tel het aantal minuten op dat je zelf aan het woord bent en zorg dat dit minder lang duurt dan de som van de leerlingwoorden en/of de impulsen en dan dreigen we nog te vergeten dat in de stilte de grootste dingen worden geboren. Wie veel luistert vindt dat spreken belangrijk is. Wie veel spreekt vindt toch dat luisteren belangrijk is ... ja toch? Stel je voor een turnles waarbij de leerlingen toekijken hoe de leerkracht turnt ... plezant hé ....
2. als je het leven niet binnenbrengt in de klas, breng dan de klas binnen in het leven. Sommige impulsen zijn echt een verdichting van leven. Maar soms is het leven zelf zo dichtbij. Er is geen ophokplicht voor leerlingen, wel voor kippen ... Leerlingen op kot hangen vlugger het kicken uit ... En als het over leven gaat, dan is het spreken nooit vlot, glad of afgewerkt, ingepakt zonder plooiën ...
3. de k(a)ft van het boek, het hoesje van de cd, ze zijn evenmin als het lesbegin overbodig. Integendeel, het zijn blik-vangers. 'Agenda invullen' of 'vorige les hebben we gezien dat' werkt demotiverend ... een cartoon of een krantenkop kan bvb al 'verschil' maken.
4. de enthousiaste godsdienstleerkracht is én sterk voorbereid én gaat er ten volle voor. Z(h)ij weet dat leven beschouwen en daar rond leren pas zo verrijkend en verhelderend is.
5. moderne kunst, eigentijdse boeken, hedendaagse film, nieuwe religieuze bewegingen, hoe lang is dat geleden dat ze op de werktafel lagen op je thuisbureau, op de klastafel?

⁴ Filosoof Ad Verbrugge in Tertio, nr. 240, 15 september 21004, blz. 2

6. het hoofd is slecht 1/5 van het lichaam en toch krijgt het 100% aandacht, kan het wat minder, wat anders. Hart, handen?? Verbeelding, expressie, doe-momenten, stilte-oefening ...
7. Een leerkracht die open-wakker-geïnteresseerd van geest is of die permanent leert op vele vlakken is mee een leerkracht. voor de leerlingen.
8. de christelijke traditie kent vele uitdrukkingen in woord, beeld, ritueel, symbool, gebaar, klank, ... het is bovendien een traditie die zo levendig is dat ze vele wegen uit kan gaan. Daar weet van hebben is nu ook wat makkelijker geworden. (De nieuwsbrief van) Tertio kan je mee wakker schudden ... nieuwsbrief@tertio.be
9. wie andere levensovertuigingen via een getuigenis, een leerlingenverhaal, een filmfragment, een lied, een bezoek tot leven brengt, vermijdt het soms dodend sec informatief ter sprake brengen. Het tijdschrift Catechetische service e.a. probeert ons steeds weer op weg te zetten.
10. mooie muziek, een beeldhouwwerk, een filmfragment, een gedicht, er is zoveel dat een mens kan ontroeren, dat verdichting is van leven. Je verschiet zelfs als volwassene hoe sprankelend mooi en diep jeugdpoëzie wel kan zijn. Leven beschouwend op z'n sterkst. De dichter brengt dichterbij.

Inzetten op een encyclopedische benadering mist de hartslag van leven en godsdienst⁵. Te veel weten inbrengen werkt (oor)verdovend. Eenzijdigheid in impulsen of werkvormen werkt bovendien vervlakkend. Het gebruik van kunst en film kan leerlingen beter op het spoor van geloven zetten dan een boekje met overzichten. Het

DILBERT

hoeft niet, maar het mag als het kan leuk zijn voor de leerling. Lesgeven is immers ook 'ver'-leiden. Hoe zou een leerling anders acht uur per dag klaarwakker in de klas kunnen zitten. Het bioritme van de leerling heeft zo z'n eigen wetmatigheden. Dit ontkennen heeft geen zin. Er is de kans op

de laatochtend- en de namiddagdip. Meeslepend lesgeven is een goeie remedie. Tieners raken bovendien steeds meer gewoon aan snelle communicatie en flitsende beeldschermen. De spanningsboog van veel leerlingen op school neemt daardoor af. In de race om hun aandacht moeten leraren dus wel meegaan. Zo ontstaat misschien een vicieuze cirkel. Dat kan echter niet dé bedoeling zijn in een vak waar we o.a. langzaamheid omwille van bedachtzaamheid beogen.

Wie enkel inzet op verleuken, geeft de leerlingen brood en spelen. En vooral dat leidt juist tot 'ver-te-veling'. De leerkracht hoeft geen hofnar te worden bij koning leerling. Wat vooral de levendigheid, de kwaliteit en de dynamiek van het onderwijsleergebeuren ten goede komt is 'het vermogen om hermeneutische of interpretatieve knooppunten in het lesgebeuren rond een bepaald onderwerp binnen de klasgroep op te sporen, bloot te leggen en zo tot motor van het lesgebeuren te maken met het oog op levensbeschouwelijke en religieuze groei.'⁶

En ja, soms als het ernstig wordt dreigt een mens wel eens in slaap te vallen. De pilletjes om wakker te houden zijn dan soms nodig. In onderwijs heten die pilletjes: frisse aanpak, goeie impulsen en activerende werkvormen

...

1. Het leren

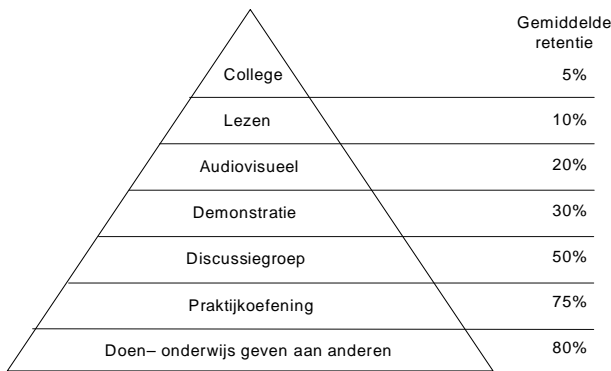
Doe-onderwijs heeft - aldus onderzoek⁷ - beduidend meer impact dan de klassieke wijze van onderwijs. "In het lager onderwijs ging ik graag naar school, maar het secundair is oersaai!" Luidt een

⁵ In het begin van de film 'Mona Lisa Smile' zien we dat leerlingen geneigd zijn leren te herleiden tot het opstapelen van weetjes. Ze kennen blijkbaar al heel veel, maar je merkt dat het allemaal heel weinig betekent. Het komt van pas. Meer niet. Je kunt er mee uitpakken. De uitdaging wordt dan leerlingen zo ver krijgen dat ze zich engageren in het leren zelf. De toewijding bestaat er hier in deze jongeren zover te krijgen dat zij zich engageren in het leren. Van ficebak naar expeditie .....

⁶ Prof. D. Pollefeyt in een nascholingsvoordracht

⁷ Zie: Narthex, Tijdschrift voor levensbeschouwing en educatie, jrg. 5, nr. 6, p 28

streng verdict uit een Klasse-enquête bij 1600 jongeren⁸. Toch zijn er secundaire scholen waar 'saai' niet bestaat. Ze organiseren hoekenwerk en contractwerk, in sommige scholen zelfs een 'open leercentrum'. De leerlingen zijn enthousiast en de leerkrachten fleuren op. Vinden vreugde in hun werken. Activerende werkvormen verkennen en uitproberen blijft dus een uitdaging én een noodzaak. Deze werkvormen beogen meer zelfsturing, verantwoordelijkheid en activiteit bij de leerling. De leerkracht treedt terug maar blijft de organisator en de begeleider van het leerproces. Hzij zorgt voor een krachtige leeromgeving. Het gaat uiteraard niet om de activiteit op zich. Er wordt immers gewerkt rond iets! Geen museum zonder kunst. Geen vak zonder inhoud.

Figuur 1. De piramide van leereffecten (naar Bales)

Door activerende werkvormen kunnen leerlingen:

1. zich ermee worstelend, beter de aangeboden inhoud voorstellen (aanschouwelijkheid)
2. actiever deelnemen aan het leerproces (activiteit)
3. geboeid worden zodat ze met meer interesse en motivatie inhoud opnemen (belangstelling⁹);
4. sterker verwerken en inpassen in andere en elders verworven kennis (integratie);
5. op eigen ritme en vanuit eigen vermogens leren (differentiatie)
6. de inhoud geleidelijk en cyclisch opnemen (langzaamheid)

Activerende werkvormen voorbeelden¹⁰:

1. *carrousel discussie*: Aan de hand van stellingen in groepjes van gedachten wisselen. In verband met het onderwerp dat we behandelen hebben we, bvb vanuit een vermoeden van de beginsituatie en ook vanuit kennis van de actualiteit, weet van interpretatieverschillen die er leven. Die verwoorden we in een aantal stellingen. In groepjes van 4 à 5 krijgt elk groepslid een nummer (gaande van 1 tot 5) en een blad met een stelling (gaande van 1 tot 5) en geeft hierop schriftelijke commentaar (ga je akkoord, kun je concreet toelichten, kun je ontcrachten). Wie klaar is geeft het blad door aan de linkerbuur en krijgt zelf een blad van de rechterbuur; Op dit blad reageert hij opnieuw op de basisstelling of op het antwoord van de voorganger. Na de schrijfronde maken we nieuwe groepen met de nummers 1,2,3,4,5. Deze groepen (4 à 5) lezen de resultaten van hun nummer eerst samen door. Ze bespreken en selecteren nu twee waardevolle visies om in het plenum mee te delen. De groepen krijgen de kans om hun belangrijkste punten bij één bepaalde stelling mee te delen. Uiteraard wordt deze werkvorm voorafgegaan of vervolgd met inhoudelijke verkenning of uitdieping.
2. *jokerdenken*: Elke groep leerlingen kan een vraag of een stelling kiezen en (1) erover opzoeken en nadenken gedurende 15 min, (2) het betoog voorbereiden en houden gedurende 5 min, en (3) de andere groepen of een vooraf afgesproken jurygroep krijgen elk 3 min bedenktijd en 1 min voor het verwoorden van het oordeel over het betoog aan de hand van de volgende objectieve criteria of het betoog van de tegenstander stevig is: (a) is de argumentatie kritisch opgebouwd? (b) is de argumentatie voldoende transparant? (c) is de argumentatie goed gestructureerd?
3. *lucifermethode* bij groeps- of klasgesprek: we onderkennen het allemaal: er zijn jongeren die te gemakkelijk en te licht het woord nemen. Is daar iets aan te doen? Een tip: elke leerling krijgt drie voorwerpen bij het begin van het gesprek. Wie wil spreken legt een voorwerp in het midden. Als alle voorwerpen ingezet zijn, zijn de spreekkansen voorbij.

⁸ Zie Klasse nr. 133 blz. 46. Je krijgt tevens heel concrete tips vanuit de ervaring van het Sint Pieterscollege en de Sint Jozefshandelschool van Blankenberge.

⁹ "In de klas geldt een format waarvoor elke televisiemaker feestelijk zou bedanken, omwille van de gegarandeerde duikende kijkcijfers. Dat belet leraars niet om voortdurend op zoek te gaan naar activerende werkvormen en nieuwe inhouden om die vijftig minuten boeiend te maken." D. Vanneste

¹⁰ Met dank aan Luc Van Canneyt (DPB, bisdom Brugge). Graag verwijzen we bij deze ook naar onze eigen bijdrage 'niets nieuws onder de zon, enkele accenten in een didactiek van levensbeschouwelijk leren'. In dit artikel zijn nog heel wat andere werkvormen opgenomen die de leerlingen willen activeren in hun andere vermogens. Dit artikel is eveneens te vinden op deze webpagina.

4. *paneldiscussie*: soms is de klas te groot of te moeilijk om een klasgesprek te houden. Deze werkvorm kan een oplossing zijn. Een beperkte groep leerlingen vormt een panel om bij een onderwerp een bepaalde stelling te verdedigen of te ontkrachten. Het publiek kan het panel vragen stellen. Observanten kunnen (1) de kwaliteit van de argumentatie beoordelen (2) de aangebrachte kennis opslaan.
5. *onderwijsleergesprek*: de leerkracht stelt een vraag aan de klas. Leerling X antwoordt. Leerling Y, die bij voorkeur aan de andere kant van de klas zit, kan aanvullen waar nodig. Ook leerling Z die nog in een ander deel van de klas zit, luistert of de uitleg van X en Y klopt.
6. *informatieverschil*: verschillende groepen hebben eenzelfde opdracht op te lossen. Elke groep heeft naast gemeenschappelijke informatie ook extra informatie die de ander niet heeft. Wil je met je eigen groep lacunes oplossen, dan moet je te rade gaan bij een andere groep. Elke groep duidt aan wie op pad mag om informatie te halen en wie de uitleg over de extra informatie geeft. Groepen scoren beter als ze de extra informatie kunnen inzetten¹¹.

2. De leerling

AMDG (ad maiorem Dei gloriam). Het stond vroeger in grote letters op het bord. De eerste les Latijn. Je wist het meteen als prille tiener. Je zit op school voor een opdracht die ver uitgaat boven je eigen belangstelling en bezorgdheid ..... Het gaat in opvoeding en onderwijs natuurlijk om de leerling, maar hzj is daarom nog niet het centrum, de norm .....

'Verveling' is iets meerzinnig. De leerkracht dient dus wel goed in te schatten met welk soort 'verveling' hzj geconfronteerd wordt. Het is niet omdat één of meerdere leerlingen zeggen 'het is saai', dat dat inderdaad zo is. Misschien is het helemaal niet saai. Een tiener zegt al eens lelijke dingen, en soms heeft hij in z'n binnenste van te voren spijt, typisch voor de puberteit. Misschien ben je wel bezig aan wat weerbarstige leerstof of is er gewoon wat weerstand om andere redenen, maar niet omdat het saai is.

Het mooiste en te beluisteren en dus op te volgen is de anti-saai-kritiek van jongeren wanneer ze gebeurt vanuit hun exploratiedrang of onderzoeksdrijf. Een kritiek die heel zeker ook aanwezig is. Dit is een kritiek-met-zorg-voor-iets-nieuws. Soms vraagt de inschatting van de 'verveling', een zachtere of verfrissende aanpak, soms een erkenning van de leerling als persoon, maar soms ook een hardere aanpak omdat de leerkracht het niet kan nemen dat jongeren zich nestelen in wat beperkend is.

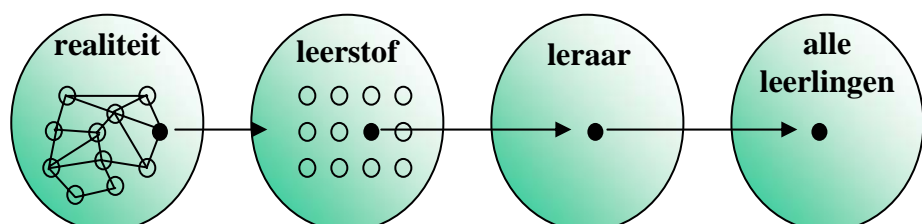
Hoe langer een tiener school loopt, hoe meer kans dat er al eens iets gezien wordt dat al aangeraakt is. Voor de jongere blijft er dan soms enkel het eerste gevoel van déjà vu. HZij ziet niet meteen dat er een andere benadering is of nieuwe kennis wordt toegevoegd rond hetzelfde. Schoolplichttijd is een lange tijd. De kans op herhaling is groot. Bovendien is het zo dat herhaling ook een belangrijk onderwijsleermiddel is in onderwijs. Het déjà vu gevoel hoort er dus bij. We zullen het dus geregeld moeten duiden.

Investeren in projecten van generositeit.

Behalve aan geheugen en geduld appelleert goed onderwijs ook aan de menselijke generositeit: het wil ook inwijden in de mentaliteit dat sommige zaken het waard zijn gedaan te worden ongeacht kosten, pijn, moeite, afgezien van onmiddellijke bevrediging en resultaten. Zie VTI Veurne ... de zeven werken van Barmhartigheid in levende lijve verkend ... en geoefend.

3. De leeromgeving

De complexe realiteit is in het onderwijs versnipperd tot losse, gefragmenteerde brokken, die de leraar aan de klas voert. De leerlingen slagen er niet gemakkelijk in om de

¹¹ We hopen van de lezers nog enkele suggesties rond activerende werkwormen te ontvangen op godsdiens@vsko.be. vanuit deze suggesties zal dit artikel telkens weer geüpdatet worden.

verbroken samenhang tussen de elementen te herstellen. Ze begrijpen niet, wat en waarom ze leren. Hier ligt vaak een basis van het verstoorde leerklimaat in de klas. Alles lijkt zo doods en dus saai.

Waarin kan de school zoal investeren om die leeromgeving als een echo van de leefomgeving te maken?

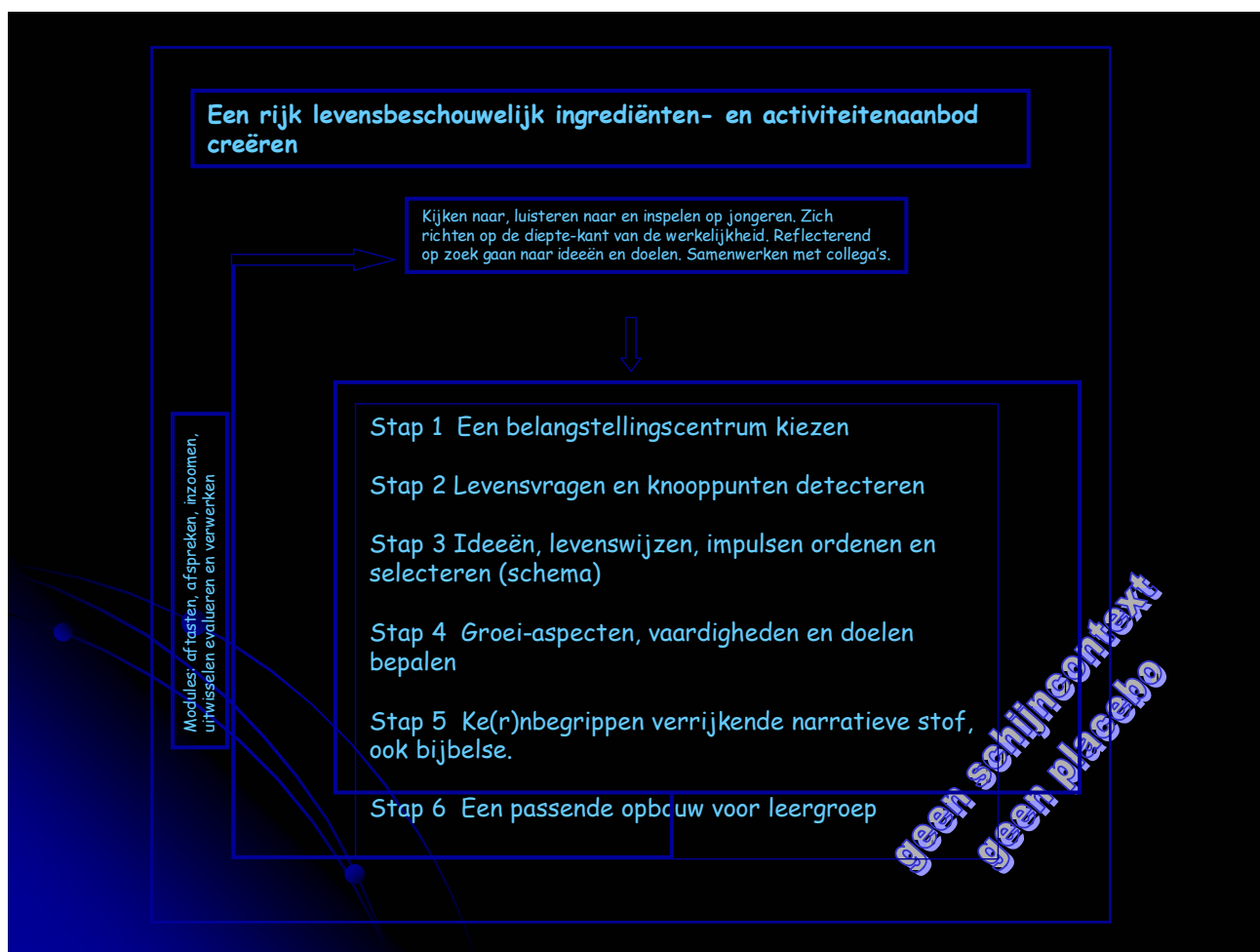
Investeren in schoonheid.

Een mooie leefomgeving stimuleert tot groei en respect voor mooie dingen. Zo is er een school waar bewust ieder jaar kunst wordt aangekocht. En die aankopen worden gedaan onder medeverantwoordelijkheid van de leerlingen in de kunstvakken. De betrokken school ziet er om te beginnen heel anders uit dan een doorsnee schoolgebouw. Van de aangekochte kunst wordt niets beschadigd of ontvreemd: het is 'bezit' van de leerlingen.

Investeren in pluraliteit.

Goede leeromgevingen brengen de meerstemmigheid, veelheid, diversiteit die in de samenleving kleurrijk aanwezig, dichterbij. De leerling moet kunnen leren van een veelheid van geloofsuitdrukkingen (woord, beeld, klank, ...) en een veelheid van tradities. Op lange termijn werken, ieder jaar iets er bij. Waar beginnen?
Enkele goeie video's of dvd's
Een interreligieuze koffer, ...

4. De leerinhoud

In de volgende werktabel geven we enkele mogelijke oorzaken van lessaaiheid in de eerste kolom. Ze worden geplaatst onder de woorden 'te veel'. De oorzaak op zich is immers doorgaans het 'TE VEEL' en vooral het 'TE'. Bovendien moet er goed worden nagedacht bij waar juist het te veel zit. Het is niet omdat jongeren zeggen 'weer die bijbel', dat ze die bijbel massief afwijzen, misschien bedoelen ze gewoon te zeggen, weer dat boek waarmee ons het zwijgen worden opgelegd. Dieper ingeschat verwoorden we het 'te veel' in kolom 2. Kolom 3 en 4 zoeken naar een oplossing. De tabel is vooral bedoeld als een werkinstrument voor de leerkracht. We geven aan hoe een leerkracht zicht zou kunnen krijgen in de diepte van de moeheid ...

"VER TE VELING" ¹²

TE VEEL	DIAGNOSE	TE WEINIG	OPLOSSING
op het eerste gezicht overdaad aan bijbel	dieper ingeschat overdaad aan bijbeltekst		
	bijbeltekst	beeld, klank	werken met een kunstwerk of een filmfragment, eventueel zelf vertellen
	bijbeluitleg	exploratie	<ul style="list-style-type: none"> - op voorhand die bijbelteksten uitsluiten die te veel bijkomende uitleg behoeven - de leerlingen zelf laten opzoeken - open en activerend benaderen. Bvb werken met bibliodrama - uitleg achteraf in bijlage meegeven als eventuele uitbreiding - bijbel als een neerslag van menselijke geloofservaring benaderen
	bijbel als illustratie	blikopener	minstens één onderwerp starten met een bijbeltekst
	dezelfde bijbelverhalen	onbekende	

¹² Herman Konings, trendwatcher spreekt van 'verteveling' i.p.v. 'verveling'

	bijbelse invalshoek	andere geïnspireerde bronnen	
moraal	moraliseren	geestelijk reveil is iets anders	
	oppoetsen van de burgerlijke moraal		
zelfsturend leren			
vakoptiek	bricoleren of allegaartje gedragswetenschappen	scherpstelling op vakoptiek	
	hoogdrempelig voorleggen van traditie		
docerend onderwijzen			

Is de les te veel en te eenzijdig prestatie-gericht, leer-gericht of leerling-gericht of leerstof-gericht?
 Het zou goed zijn dat de leerkracht voor zichzelf eens probeert een dergelijke denkoefening te maken.

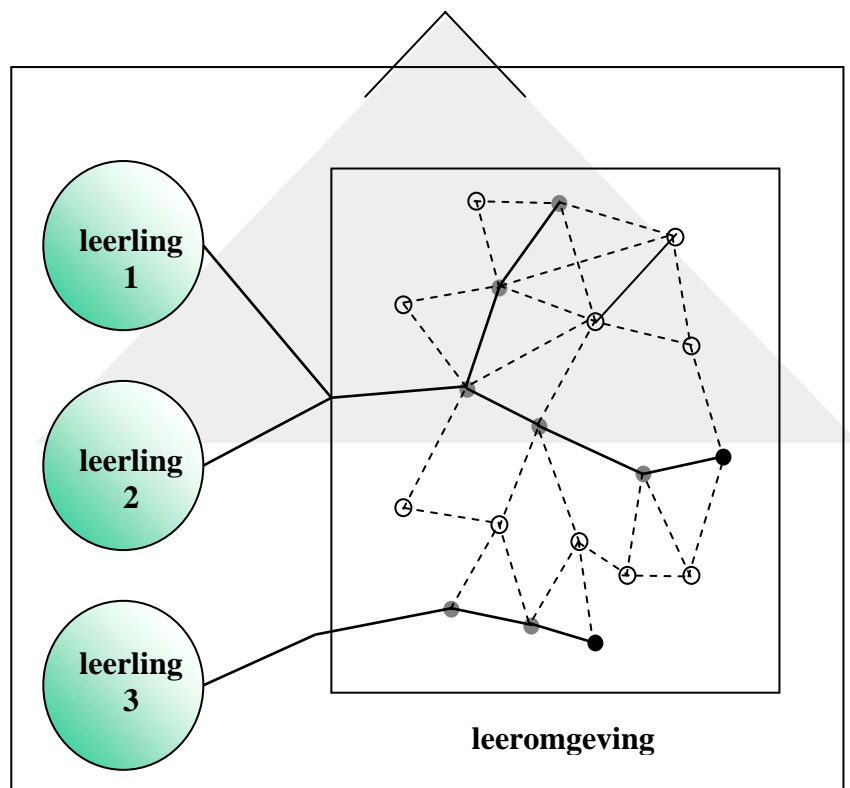

5. De leerkracht

gestuurd leren	ervaringsleren	actief leren
Lk brengt in	praktisch georiënteerd	leren thuis
<ul style="list-style-type: none"> - bescheidenheid: ook de lk is leerling - heb ik een interessante motivator - heb ik een interessant knooppunt - heb ik een interessante impuls/prikkel - heb ik een interessante werkvorm - heb ik een interessante werkopdracht 		

De leraar-coach

Leerlingen betreden zelf de leeromgeving.
De leraar begeleidt, stimuleert, verrijkt.

De snelst groeiende hype van de laatste maanden heet draadloos, eigenlijk wireless. Het klinkt wat rauw of wild. Het heeft z'n eigen aantrekkingskracht. In die draadloze leeromgeving kan de leerkracht de rode draad worden als hij zelf niet draadloos door het leven gaat ...

De input van de leerkracht is als een medicijn. Als je te veel, te snel geeft is dat dodelijk, als je niet genoeg geeft is terugval mogelijk.

Vooraf op het vlak van getuigen dient de leerkracht soberheid na te streven. Het leerplan bedoelt alvast niet dat de leerkracht voortdurend zichzelf tot het middenpunt van de belangstelling maakt.

Getuigenis ja, maar niet dat van een 'suicide bomber'.

De oefening op de volgende bladzijde, geplukt uit de nascholing, blijkt een goede aanzet te zijn voor de leerkracht om de terreindoelen op een eigen creatieve wijze aan te pakken.

koppeling:
leerjaar

doelen

onderwerpen

vraagstelling vanuit leerlingen

DOEL:

activiteit

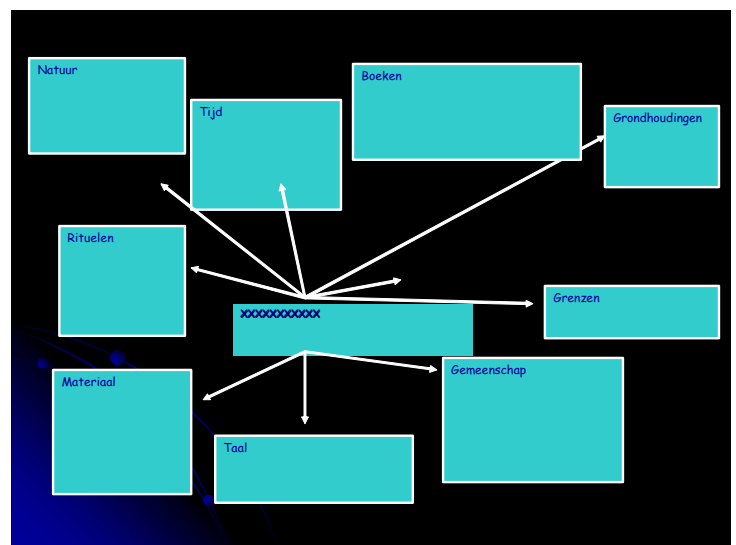
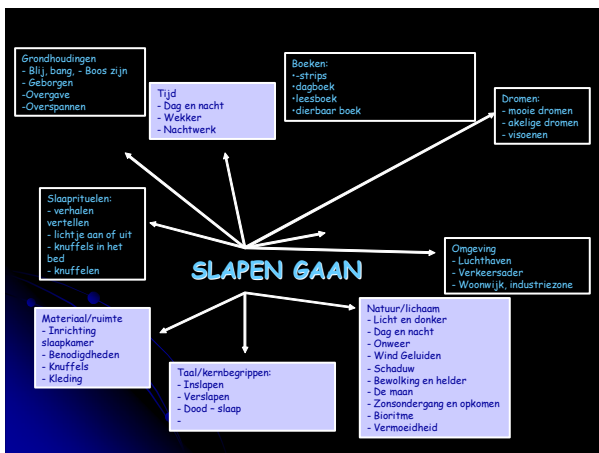
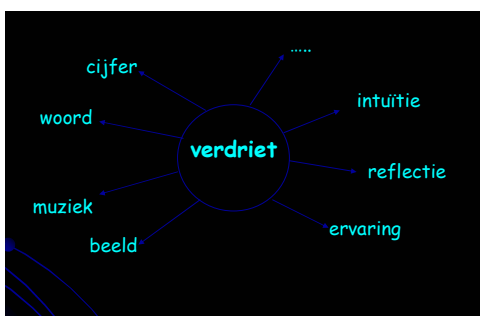
rond iets

verrijking

In een actie- en taakgerichte leerweg werken de leerkracht en de leerlingen samen om een overeengekomen einddoel te bereiken op een manier die relevant en motiverend is voor iedereen. Terwijl je bezig bent dit doel te bereiken, zullen leerkracht en leerlingen mogelijk verschillende soorten processen doorlopen en op verschillende manieren interacteren. Om te beschrijven hoe je met een actie- en taakgerichte manier kunt werken, helpt het je om de taakoplossingsprocessen te bekijken als een soort reis. We weten waar we aan het einde van de les willen zijn, of aan het einde van een leerproject, maar we kunnen nooit voorspellen wat er op de weg er naartoe zal gebeuren. Door de relatieve onvoorspelbaarheid van menselijke communicatie over en weer, is het onmogelijk een enkel "ideaal" taakgericht lesplan te maken.

6. Lesgebeuren

Hoe slagen sommige studenten erin kanjers van cursussen zo snel na het examen weer te vergeten? Professor Alfons Vansteenwegen¹³ wijt het aan onverschilligheid, en breekt een lans voor een onderwijsmethode die echte belangstelling bij de studenten stimuleert.

Op dit ogenblik is onze universiteit intens bezig met onderwijsmethoden. De bedoeling van de universiteit is, zegt men, studenten te leren leren. Mijn stelling is: het gaat niet zozeer om leren leren, het gaat erom studenten te leren interesse te krijgen. Een levenslange belangstelling verwekken, dat is onze taak. We hebben een didactiek van de 'verschilligheid' nodig. 'Verschilligheid' is hier: geïnteresseerd zijn, het verschil zien, kunnen discrimineren en nieuwe verbanden zien. Het is het tegengestelde van 'onverschilligheid'. Hoe kan men nu 'verschilligheid' aanleren? Interesse wordt gewekt door iets dat een verschil schijnt te maken. Maar belang in iets stellen is ook een actieve daad. Belangstelling kan gewekt worden door anderen. Echte belangstelling is besmettelijk. De goede leerkracht besmet met belangstelling. Zij is enthousiast en verleidt om mee-te-zoeken.

Kennis die geen antwoord is op een vraag, beklijft niet. Is eigenlijk geen informatie maar ruis. We leven niet in een informatiemaatschappij, maar in een ruismaatschappij! Dat Club Brugge verliest van Tottenham terwijl ik dit schrijf, is ruis voor mij. Het laat mij 'onverschillig'. Als ik belang stel in voetbal, dan is die 'prestatie' wel informatie. Maar dan ben ik er 'verschillig' voor: het maakt voor mij een verschil dat belang heeft. Precies omdat we in de media overspoeld worden met ruis, is belangstelling nodig om de (juiste) informatie te halen uit

¹³ Campuskrant KUL november 2003

die overvloed van ruis. Het lesbegin verdient om die reden een bijzondere aandacht. Minstens daar, op dat moment ‘verschil’ oproepen. Een frisse opener kan alvast een goed begin zijn. Een cartoon, een merkwaardige zin, een krantenkop, ...

“Mag men op zondag weekdieren eten?”

“Doodgaan is stoppen met sterven.”

“Na de regenval stond die migrantenwijk volledig blank.”

Een goed lesbegin klinkt alvast anders dan ‘vorige les hebben we gezien dat’ of ‘noteer in uw agenda’ .... Tja dat maakt de leerlingen niet ‘verschillig’. Natuurlijk is de creatieve lesopener geen garantie voor een gemotiveerd bezig blijven. Vraag is of de vraag die opgeroepen wordt wel leefkansen heeft in de leergroep. Is die vraag dé vraag die verschil uitmaakt ..... is die vraag de moeite om centraal op het bord te komen ..... 45minutenkort?

Jongeren een paradox voorschotelen, even doen aarzelen. De botsing tussen realiteit en afbeelding (of denken) oproepen. Vervreemden. Tegenstellingen of zogezegde tegenstellingen die dieperliggende betekenissen oproepen ...

Dat is eigenlijk wat ook Magritte doet met dit schilderij. De zogezegde tegenstelling doet je kijken en na-denken.

Tips en besluiten uit onderzoeken

1. Een aantal belevingsaspecten op klas- en schoolniveau hebben een duidelijke invloed op het welbevinden van leerlingen in het secundair onderwijs.
2. Deze belevingsaspecten variëren sterk van school tot school.
3. De volgende schoolkenmerken kunnen de kans op een positieve beleving van de schoolsituatie verhogen:
  - voldoende inspraak op klas- en schoolniveau,
  - positieve contacten met leerkrachten en andere personeelsleden,
  - een leerproces op maat,
  - een aangename infrastructuur,
  - een school die voldoende actie onderneemt,
  - een positief schoolklimaat,
  - een regelgeving waarbij rekening wordt gehouden met de leerlingen
  - een adequate opvang bij problemen,
  - een niet te hoge studiedruk, een leerprogramma waarbij rekening wordt gehouden met de behoeften en verwachtingen van de leerlingen en een aanvaardbare regelgeving dragen eveneens bij tot een positieve beleving van de schoolsituatie.

Voor wie is het lesgebeuren saai leerling, leergroep of leerkracht?

oplossing → saai voor ↓	differentiëren	motiveren	herbronning	Werkvormen variëren	Impulsen updaten	activeren	narratief	problematiser en	Bevragen via levensvragen
leerstof			x		x		x	x	
leerling	x	x				x			
leergroep				x		x		x	x
leerkracht			x						

BESLUIT

Leuk ja, het mag, als het even kan, maar toch wel veel meer dan dat moet ook kunnen¹⁴. Een anti-saai-didactiek kan nooit louter betekenen het openen van een trucjesdoos. Didactiek houdt zich verre van trucjes. We moeten overigens opletten dat we niet in een dictatuur van het welbevinden terugvallen.

De sfeer mag dan al belangrijk zijn, ze mag niet allesbepalend zijn, niet het enige oogmerk. Dé toetssteen is niet het aangenaam zijn (en in het verlengde of dieperliggend hét welbevinden van de leerling). Daarmee is niet gezegd dat er geen probleem is. Onderwijs en opvoeding richten zich op de ‘fond voor welbevinden’¹⁵. Het vak richt zich niet op ‘welbevinden’, maar op ‘levensbeschouwelijke groei’ (als fond van welbevinden).

‘Antisaai’ of ‘wel bevinden’ mag dan misschien voor-waarde zijn van goed onderwijs, het is nooit norm of motief. Het ‘mee-krijgen’ van de leerling is een zorg, niet de inhoud. De vraag naar mee-krijgen mag geen alibi zijn om de vraag naar inhoud los te laten, integendeel. De vraag naar antisaai mag geen vrijgeleide zijn voor om het even welke impuls. Wellicht zal bvb het metro-krantje ons niet inspirerend helpen begrijpen wat christenen bedoelen met ‘verrijzenis’. Wie de inhoud ter harte neemt denkt vervolgens ernstig na over impuls en werkvorm. Impuls en werkvorm komen niet op de eerste plaats en vervolgens de inhoud! De professionele leerkracht denkt eerst na over inhoud en ingrediënt, vervolgens over hoe en wat concreet. Ervaringsgerichtheid, levendig maken, zich amuseren, zijn middelen, geen inhoud.

Norm is niet waar de leerling, leergroep of ik, ‘zin in hebben’. Het project van het vak godsdienst reikt veel dieper.

Een leerling boeien heeft niet vooreerst en vooral te maken met stilstaan bij hem of haar. Het is net omgekeerd: een tiener onderwijzen, is juist weg van hem – maar omwille van hem - hem meenemen of hij dat zelf wil of niet. Onderwijzen is wijzen op een vreemd land. Een leerling boeien is hem wegvoeren van zijn eigen wereldje, hem nieuwe horizons bieden. En dat niet

¹⁴ In de ‘verleuking’ schuilt het gevaar dat engagement verwordt tot entertainment. Raes speelt met woorden en klanken en legt daarbij net de vinger op de wonde: “manifestaties worden omgevormd tot manifeesten en betoogingen.” Raes, K. (2002). Wij zelve. Kapellen, uitgeverij Pelckmans, 151 blz.

¹⁵ Een uitdrukking van pedagoog Hans Van Crombrugge op de UCSIA-tweedaagse 2005 ‘de leerkracht als levensbeschouwelijk pedagoog’. Van Crombrugge bevraagt grondig enkele eigentijdse ontwikkelingen en accenten binnen de wereld van onderwijs.

vrijblijvend, maar dwingend. Geen fysieke dwang, geen hersenspoeling. Een leerkracht boeit door de leerling te laten genieten. “Je kan een leerling alleen begeisteren door iets waar je zelf enthousiast voor bent. Dat is wat men vroeger gezag noemde. De geloofwaardigheid van een leerkracht bestaat er juist in dat hij de leerling meeneemt op een reis die voor hem interessant is en waarvan hij gelooft – heilig overtuigd is – dat de leerling deze reis gemaakt moet hebben.”¹⁶

In onderzoeken wordt soms een onderscheid gemaakt tussen leerkrachten die leerlinggericht werken (de paidotropen) en andere die inhoudsgericht werken (logotropen). En wij besluiten, hoe meer een leerkracht ook de zorg van het andere type in zich opneemt, hoe meer zij leerkracht is.

‘Het beste moet nog komen’, luidt de titel van een radioprogramma, het zou ook de verwachting kunnen zijn bij elk lesbegin. Het beste moet nog komen. Niet de lesvoorbereiding van leerkrachten (of leerlingen) is het beste. Van onderonsje tussen leerkracht (of leerling) en leerstof gaat het naar onder-elkaar-wijs, da’s pas onderwijs! Eeuwig is niet geuewig. Het beste moet nog komen ....

Stel u voor: Jezus is verrezen op Paasdag, de hele stad praat erover en die twee leerlingen van Emmaüs zien het niet meer zitten. Ze horen wel de verhalen van de vrouwen, maar zelf zien ze niets. En ze vertrekken, weg uit Jeruzalem, terug naar Emmaüs. Ze vertrekken tegen de avond, ze geloven er niet meer in. Onderweg sluit een vreemdeling zich bij hen aan; zeg maar een leraar, of een vormingswerker. Hij had kunnen zeggen: "jongens stop eens even, terug naar Jeruzalem, ik ben zelf de Verrezene. Ga daar maar vertellen dat jullie mij ontmoet hebben." Niets van dat alles. Hij loopt met hen mee. De verkeerde kant uit. En hij vraagt waar ze mee bezig zijn. En de leerlingen vertellen dat ze het niet meer weten en dat ze niet meer zien hoe het verder moet. Waar mogen wij eens vertellen dat wij het allemaal niet meer weten i.v.m. ons werk en dat we er geen idee van hebben hoe het verder moet? In het verhaal is dit een belangrijk moment. Hier gebeurt het. Hier komen - in computertermen - twee systemen bij elkaar op een schakelstation. Hier wordt een speelruimte gecreëerd waarvan ze achteraf zeggen: "brandde ons hart niet". Dit laatste is de clou van het verhaal: ze worden geraakt, ze ontmoeten iemand, ze raken in gesprek met iemand. Hier is een interface actief, hier ontstaat ruimte. .

Het leslokaal is noch een strengstille leeszaal in een bibliotheek, noch een veredeld pretpark. Benieuwd hoe jij het aanpakt. Heel zeker neem je deze drievuldigheid mee:

inhoudelijk vol
didactisch gevarieerd
pedagogisch geduldig

Hoger verwezen we naar dé onderwijsletters ‘AMDG’ (ad maiorem Dei gloriam) uit de 20ste eeuw. Een andere Latijnse tekst zet ons misschien vandaag 21ste eeuw in een juistere spanning op weg : ubi caritas et amor, Deus ibi est (waar er zorg en liefde is, daar is God) ....

De leerling is misschien al tevreden als het goed voelt, de leerkracht is slechts tevreden als het goede aan bod kwam.

Onze troef: het christendom zet de mens in spanningsverhoudingen¹⁷. De kortste definitie van het christendom is misschien wel : **‘jamais l’un sans l’ autre’** - nooit het een zonder het andere – (Paul Valadier) : geen immanentie zonder transcendentie, geen mens zonder God, geen Vader zonder Zoon, geen Pasen zonder Goede Vrijdag, geen gave zonder opgave, geen spreken zonder luisteren, geen twijfel zonder zekerheid, geen eenheid zonder veelheid, geen persoon zonder gemeenschap, geen toekomst zonder verleden, geen vrijheid zonder verantwoordelijkheid,...

De goede godsdienstleerkracht is een professioneel. Hij is eerst en vooral ‘pro’, is niet eerst tegen of anti-, anti-saai of wat dan ook. De godsdienstleraar is eerst en vooral voor, ‘pro’. Professioneel komt van ‘professie’, en wie dat begrijpt of opzoekt, vindt: openbare belijdenis van geloof. Dé leerkracht is iemand die pro werkt en daarom én anti-saai werkt én anti-plezant. Niet omgekeerd.

---

¹⁶ Idem: de schoolpoort mag iets hebben van de oude kleerkast die toegang biedt tot wonderland

¹⁷ aldus collega Peter Malfliet

Anti-saai, want wie leven beschouwt, schouwt leven, en daar zit beweging in.
Anti-plezant, wie leven beschouwt stel zich receptief op voor de diepgang van leven.
Dit is binnen het vak het pro-ject. Jij bent de pro-motor ervan. Zoniet komt er vanuit de inspectie pro-test.

De professionele leerkracht werkt vanuit:

1. de echtheid van de eigen persoonlijkheid, en niet vanuit voorgekauwde methodiek. Alleen in het 'echte' kan het ware oplichten;
2. enthousiasme, dit doorstraalt, het is een bindende kracht. Plus est en vous. Het wonder ligt ook in u;
3. de helderheid van de eigen traditie en vakkennis

Varsenare vrijdag 5 januari 2007,
J. Michielssens

En als bijlage nog enkele inspirerende teksten ....

Ergens ligt iemand stil
en naast zijn hoofd liggen dromen
en naast zijn buik ligt zijn eten
en naast zijn been slaapt zijn voet
en ergens gaat iemand rennen
die dit gezien heeft.
Hij rent en rent om zijn hoofd voor te blijven
Maar het lukt niet zijn hoofd blijft hem voor,
Steeds ziet het dingen
Die hij nog niet heeft gezien.
(EVA GERLACH)

De Wees Vrolijk-Automaat

Op de hoek van de Berenstraat
staat een Wees Vrolijk-Automaat.
Je stopt er een kwartje in en dan
word je zo vrolijk als 't maar kan.
Je danst en zingt de hele dag,
zelfs als je niet dansen en zingen mag.
Waarom ik dan zo kribbig kijk?
Ik ben vandaag geen kwartje rijk
en trouwens: ik vind 't wel zo fijn
om als ik kribbig ben kribbig te zijn.
De rommeltuin, Haarlem, Holland, 1970
Hans Andreus

Er waren tien eenvoudige christenen
Eén vond het sermoen van de pastoor niet goed
toen waren ze nog met negen.
Eén vond de catechese te modern
Eén vond de zang te klassiek
Eén vond dat de moraal niet klaar genoeg was
toen waren ze nog met zes.
Eén vond de Kerk veel te koud
Eén vond de sacramenten veel te saai
toen waren ze nog met twee
Twee eenvoudige christenen

gingen zieken bezoeken en baden met hen
toen waren ze met vier.
Vier eenvoudige christenen
die deelden van hun hebben
met iemand in nood
en toen waren ze met acht.
Acht eenvoudige christenen
bespraken het evangelie
om het samen met Christus in daden om te zetten
en toen vermeerderde het aantal
aanzienlijk
en ze werken KERK
Omer De Saert

Van opleuken wordt onderwijs niet beter (een tegendraadse opinie)

Het nieuwe leren

door Martin Slagter

Er is groeiende kritiek op het 'nieuwe leren'. Maar de voorstanders gaan onverdroten door met de afbraak van het onderwijs.

Eind vorig schooljaar verscheen er een stroom aan publicaties waarin de vloer werd aangeveegd met het nieuwe leren. In het programma 'Zomergasten' bracht de filosoof Ad Verbrugge, oprichter en voorzitter van de vereniging Beter Onderwijs Nederland, die kritiek nog eens welsprekend onder woorden. Samengevat: door het voortdurend 'opleuken' van het onderwijs (praktijkleren) ontbreekt het Nederlandse jongeren steeds meer aan elementaire vaardigheden en basale feitenkennis.

Grofweg vallen voor- en tegenstanders van het nieuwe leren samen met enerzijds bestuurders, managers en onderwijskundigen, en anderzijds vakdocenten, leerlingen en ouders. Zonder de moeite te nemen serieus op de toenemende kritiek te reageren, gaan bestuurders en managers onverdroten door met de afbraak van het Nederlandse onderwijs. De arrogantie van de macht. Zelfs nu uit nieuw neuropsychologisch onderzoek blijkt dat de hersenen van jongeren nog niet rijp zijn voor het nieuwe leren, blijven ze hardnekkig bij

hun standpunt. Vanwaar deze halsstarrigheid? Antwoord: er staan grote belangen op het spel, vooral ook eigenbelang.

Een van de grootste problemen van het Nederlandse onderwijs is het onderscheid tussen de bedenkers van didactische vernieuwingstrajecten en de uitvoerders ervan in de praktijk – de vakdocenten. Lesgeven – de belangrijkste taak van iedere docent – staat in alle onderwijssoorten het laagst in aanzien en wordt het slechtst betaald. Terwijl dat het moeilijkste, zwaarste en veruit zinnigste werk is dat je in het onderwijs kunt verrichten. Om in het onderwijs carrière te maken, dien je als docent te gaan coördineren, managen of besturen. Dat wil zeggen: juist niet te doen waarvoor je bent opgeleid. Alleen dan kom je in aanmerking voor salarisverhoging. Een manager of coördinator in het mbo verdient in Nederland meer dan een universitair hoofddocent,

bestuursleden van roc's meer dan de minister-president. Het is precies deze absurde salarisstructuur die de managerscultuur, en daarmee de bureaucratie, in het onderwijs in stand houdt.

Vrijwel alle politieke partijen doen in hun verkiezingsprogramma's ferme uitspraken over de noodzaak de managerscultuur in het onderwijs aan te pakken. De PvdA noemt zelfs een gewenste verhouding tussen management en uitvoerende vakdocenten van respectievelijk 15 en 85 procent.

Daar krijgt deze partij nog een zware dobber aan. Want docenten die zich eenmaal aan het primaire proces ontworsteld hebben, piekeren er doorgaans niet over om weer voor de klas te gaan staan. Het schijnt namelijk een stuk leuker te zijn om vanachter een bureau voortdurend innovatieve trajecten te bedenken, die vervolgens anderen mogen uitvoeren. Zeker als je daarvoor ook nog eens beter betaald wordt.

In mei van dit jaar ontstond er enige ophef over het geringe aantal lesuren dat er in het 'competentiegerichte' beroepsonderwijs nog wordt gegeven. Leerlingen bleken per week niet meer dan zo'n tien uur les te krijgen, en dat in toenemende mate van stagiairs, assistenten en onbevoegde docenten. Alle landelijke kranten besteedden aandacht aan dit onderwerp en spraken er schande van. Minister Van der Hoeven stuurde een boze brief aan de besturen van alle roc's. En wat gebeurt er vervolgens? Niets dus. Op de school waar ik werk, worden dit jaar nóg minder vakgebonden contacturen gegeven, nadat dat aantal vorig jaar al gehalveerd was. Op nóg meer roc's wordt Nederlands niet meer als apart vak aangeboden (maar alleen 'integraal' bij andere vakken). Terwijl

een unanieme Tweede Kamer zich daar vorig jaar krachtig tegen uitsprak. Hoe serieus denkt de politiek eigenlijk nog dat zij genomen wordt?

Martin Slagter is docent Nederlands en filosofie.

Trouw, 12 oktober 2006

Ga sereen
doorheen drukte en haast
en vergeet niet hoe vredig de stilte kan zijn.
Leef in verstandhouding met iedereen,
zonder al te veel van je zelf prijs te geven.
Spreek steeds de waarheid, rustig en klaar.
Luister naar anderen,
zelfs wie saai en onwetend is
heeft zijn verhaal.

Baltimore 1692

“Zij kwamen aan in Kafarnaüm, en op de eerstvolgende sabbat ging hij naar de synagoge waar hij als leraar optrad. De mensen waren buiten zichzelf van verbazing over zijn leer, want hij onderrichtte hen niet zoals de schriftgeleerden, maar als iemand die gezag bezit.”

Marcus, 1,21-22

Tertio 22.11.2006

Moet kerk God via reclame aan de man brengen?

Kerk en marketing, voor velen staan ze haaks op elkaar. God is nu eenmaal geen consumptieartikel, geen reep chocolade die aan de man moet worden gebracht, vinden ze. Anderen zijn er evenwel van overtuigd dat de marketing- en reclamewereld de kerk kan helpen haar blijde boodschap wervend over te brengen. Zou de apostel Paulus anno 2006 aan het hoofd van een reclamebureau hebben gestaan?

God bestaat, maar laat me verder met rust, bespaar me allerlei vervelende vragen over wat dat concreet betekent, en zwijg vooral over de kerk. Dat is in een notendop zowat de rode draad door het onderzoek naar het geloof in Vlaanderen dat het Gentse marktonderzoeksbureau Compagnie uitvoerde als voorbereiding op de debatavond Kerk & Marketing op 28 november in het Fakkeltheater in Antwerpen (zie kaderstuk God leeft!, alsook

de commentaar Religie onmisbaar op blz. 2). Voor marketeers en reclamemakers is dat op het eerste gezicht geen bemoedigende conclusie. Hoe breng je immers frisse boodschappen over God en geloof over als de overgrote meerderheid nadrukkelijk vraagt daarover met rust te worden gelaten?

Vepec-voorzitter Jan Bax schudt meewarig het hoofd als hij met die opmerking wordt geconfronteerd. "Je hebt het verkeerd begrepen," verduidelijkt hij. "Niemand staat afkerig van frisse boodschappen, ook zinzoekers en gelovigen niet. Het is de betutteling die de mensen afwijzen."

Vepec staat voor de Vereniging voor promotie en communicatie en is de initiatiefnemer van de debatavond Kerk & Marketing. Bax begrijpt niet dat sommigen nog altijd vinden dat de kerk niets van doen heeft met marketing. "Het is bijna een zonde te zeggen dat de kerk dat niet nodig heeft," benadrukt hij. "Als je, zoals de kerk, een blijde boodschap hebt, dan ben je het toch moreel aan jezelf verplicht die door middel van allerlei moderne communicatiemiddelen kenbaar te maken. Maar nee, sommige pastoors houden er een houding op na van 'lees de Bijbel en zoek het maar uit'. De overheid doet er toch ook alles aan om goed met haar burgers te communiceren. Er worden om de haverklap campagnes uitgewerkt om nieuwe wetten kenbaar te maken of de bevolking voor allerlei kwesties te sensibiliseren."

Met de organisatie van de debatavond Kerk & Marketing is Vepec niet aan haar proefstuk. In 1998 al liet ze hetzelfde marktonderzoeksbureau een studie uitvoeren naar het imago van de kerk in Vlaanderen en dat van kardinaal Godfried Danneels. Uit de resultaten bleek toen dat Danneels het bijzonder goed deed, wat van de kerk niet kon worden gezegd, integendeel. Vlaanderen, zo bleek, hield van de zanger, maar niet van het lied. Een en ander resulteerde in een gezellige en pittige causerie op 9 december 1998, ook toen in het Fakkeltheater. In een gesprek met VRT-journalist Siegfried Bracke trachtte kardinaal Danneels het talrijk opgekomen publiek ervan te overtuigen dat het zich niet op de boodschapper mocht blindstaren.

"Niet de boodschapper, maar de inhoud is belangrijk," benadrukte de kardinaal. Terecht. Al blijft het voor een christen belangrijk dat de diepere inspiratie van waaruit hij zijn leven vorm en inhoud geeft, herkenbaar is in zijn gedrag. Daarnaast werden op die bewuste decemberavond ook enkele voorbeelden van campagnes gepresenteerd die de goodwill voor kerk en geloof moesten opkrikken en die, het moet gezegd, nogal wat positieve reacties uit de zaal uitlokten. Helemaal geen aanstootgevende beelden, allesbehalve beledigend, niet eens stout te noemen. Tevredenheid alom dus. Heel even leek het erop dat de kloof tussen kerk en marketing- en advertentiewereld zou worden overbrugd. Helaas

Dat die kloof tussen kerk en advertentiewereld breed is, is genoegzaam bekend. De kerk heeft zich in het recente verleden vaker gestoord aan al te vergaande en zogenaamd grensverleggende advertenties waarin met religieuze symbolen, pastoors en nonnen de spot werd gedreven. De argwaan die daaruit voortvloeide, leidde ertoe dat kerkverantwoordelijken niet geneigd waren een beroep te doen op reclamebureaus om hun boodschap bij een breed publiek kenbaar te maken. Vandaar dat de meeste reclameboodschappen in ons land die naar kerk en geloof verwijzen, te maken hebben met het aanprijzen van kaas en bier niet toevallig producten die in kloosters worden vervaardigd.

Het blijft opmerkelijk dat monniken en monialen, die doorgaans als serieuze mensen bekendstaan, telkens weer worden opgevoerd om dat soort producten voor levensgenieters te legitimeren. "Als zij die lekkere producten maken, dan moeten die wel goed zijn," luidt de gedachtegang van de reclame-experts. Waarop bij anderen dan weer de vraag rijst: als de reclamewereld zo handig het religieuze idioom weet te hanteren, waarom kan de kerk dan niet zelf haar eigen blijde boodschap op een wervende manier nieuw leven inblazen?

In de Verenigde Staten (VS) staan sommige kerkgemeenschappen op dat vlak alvast een stap verder. Aan het eind van de jaren tachtig stapten daar almaar meer kerken en religieuze groeperingen naar reclamebureaus om de mensen opnieuw de weg naar de kerk te wijzen. Zo pakte de episcopale kerk indertijd uit met een advertentie waarop zes in het zwart geklede mannen een doodskist de kerk binnendragen. Boven de illustratie prijkte de tekst: "Moet je op zes sterke mannen wachten om weer naar de kerk te komen?"

Onderzoek naar kerk en marketing uit die tijd leerde dat daarop uiteenlopend wordt gereageerd. Vooruitstrevende gelovigen vonden zulke campagnes soms fantastisch, terwijl de meer behoudsgezinden de affiches geen blik waard vonden. De kerkelijke hiërarchie verweet de reclamewereld dan weer dat dergelijke campagnes alles veel te rooskleurig voorstellen. Zo ziet de wereld er immers niet uit.

Andere geestelijken wezen er daarentegen op dat de wereld niet dat tranendal vol geboden, verboden en beperkingen is, zoals de kerk het soms voorstelt. Ze pleitten voor een kerk waar een grotere wervende kracht van uitgaat en concludeerden dat het voor een kerk niet ongepast is reclame te maken. "Jezus bediende zich toch ook van reclametechnieken," stelde een anglicaanse priester in The New York Times. "Hij gebruikte parabels en korte anekdotes die je niet makkelijk vergeet. Wij doen precies hetzelfde."

In Vlaanderen lag al die tijd blijkbaar niemand wakker van kerkelijke reclameboodschappen. Een van de weinigen die daar wel aandacht aan besteedde, was Guido Fauconnier, de inmiddels overleden hoogleraar communicatiewetenschappen aan de KU Leuven. In een fel opgemerkte lezing voor de Stichting katholiek instituut voor massamedia in Nijmegen pleitte hij in 1987 voor een 'kerkelijk marktmodel'. Fauconnier beseft dat het benaderen van de kerk vanuit een marktmodel een delicate en voor velen zelfs 'ketterse oefening' was. Zijn angst voor kerkelijke banbliksems relativeerde hij door erop te wijzen dat ook in de Bijbel agressieve communicatiestrategieën worden geïnstrueerd. Hij verwees daarbij naar de tweede brief van de apostel Paulus aan Timotheus: "Verkondig het woord, dring aan te pas en te onpas." Dat Constantijn de Grote (280-337) een kruis liet aanbrengen op het schild van zijn christelijk bewogen soldaten, noemde Fauconnier in zijn lezing "misschien wel de eerste vorm van kerkelijke public relations".

De Leuvense hoogleraar wist maar al te goed dat de kerk geen goederen of diensten verkoopt en dat God geen consumptieartikel is. Toch zag hij geen onverenigbaarheid tussen de onwrikbare theologische leer en het hanteren van een marktmodel advertenties en reclameboodschappen inclusief. "Zijn wij, als Gods rentmeesters, niet verplicht Gods woord aan te passen en te interpreteren in functie van het sociaal-cultureel klimaat van vandaag?" vroeg hij zich af.

Toch zou het in Vlaanderen nog tot 1998 duren vooraleer Jan Bax zijn reclamemakers op de kerk en haar boodschap afstuurde. Bax haalde daarmee uitgebreid de media, maar zodra het doek over de voorstelling in het Fakkeltheater was gevallen, raakten al snel ook de daar voorgestelde campagnes in de vergeethoek. "We hebben eens goed gelachen, maar daar is het bij gebleven," vertelt Bax acht jaar later. "Ja, misschien hebben we iets te veel show verkocht. Hoe dan ook stel ik vast dat kardinaal Danneels achteraf niets met onze voorstellen heeft gedaan. Waarom niet? Durfde hij niet? Vond hij onze voorstellen niet goed? Of gelooft hij niet in marketing voor de kerk? Die vragen willen we hem op 28 november opnieuw voorleggen. We hebben ook Jan-Willem Wits uitgenodigd. Wits is hoofd pers en communicatie van de rooms-katholieke kerk in Nederland. Hij komt vertellen dat advertentiecampagnes voor de kerk in Nederland succesvol zijn."

Bax weet dat God geen consumptieartikel is dat je zoals een reep chocolade of een tube tandpasta aan de man brengt. Hij beseft ook dat het geloof een levenshouding is die je hele doen en laten inspireert. Maar dat alles doet volgens hem geen afbreuk aan zijn overtuiging dat de kerk van de marketing- en reclamewereld kan leren hoe ze haar blijde boodschap op een aantrekkelijke en wervende manier kan overbrengen.

"Waarom zouden multinationals en politieke partijen zoveel geld aan marketing en reclame uitgeven als het niet werkt?" vraagt Bax zich af. "Die communicatie-experts zijn heus niet gek, ze hebben uit allerlei peilingen en uit ervaring geleerd dat het efficiënt is. Marketing is allereerst een communicatie-instrument en met een goede communicatie kan iedereen toch alleen maar winnen? Ook de kerk. Als het onderzoek Geloof in Vlaanderen dat wij naar aanleiding van de debatavond Kerk & Marketing door het onderzoeksbureau Compagnie lieten uitvoeren, uitwijst dat meer dan de helft van de Vlamingen op de vraag 'Beschouwt u zichzelf als gelovig?' volmondig 'ja' antwoordt, dan weet je als kerk dat er zich in de samenleving een enorme kans voordoet. Daar moet je op inspelen door de mensen duidelijk te maken wat je te bieden hebt: een blijde boodschap. Dat moet je beklemtonen en daar moet je de mensen warm voor maken."

"In een tijd waarin velen nood aan steun en bemoediging hebben, moet je de mensen niet opzadelen met boodschappen die hen op hun plichten wijzen of die met hel en verdoemenis dreigen als ze tekortschieten. In zulke gevallen werkt geen enkele advertentiecampagne. Als je weet dat je het imago hebt van een instituut dat heel autoritair voor de dag komt, straal dan warme boodschappen uit die sympathie opwekken. Toon eens een priester die op café met jongeren zit te praten Of maak een affiche met daarop een tekst in de aard van: 'Als je problemen in je huwelijk hebt, klop dan eens aan bij de pastoor.'"

"Marketing vereist altijd dat je vanuit de klant denkt. Welnu, tegen een klant zeg je niet dat hij dit of dat niet mag doen of hebben. Integendeel, je maakt hem enthousiast voor wat je te bieden hebt. Zo gaat dat ook bij marketing voor kerk en geloof. Je weet dat in onze maatschappij velen op zoek zijn naar zin en je nodigt hen uit eens kennis te maken met wat je te bieden hebt. Niets dringends, niets dwingend. We worden al genoeg door allerlei dringende en dwingende boodschappen overspoeld."

Bax ziet met lede ogen aan hoe de kerk kansen mist om haar boodschap van dienstbaarheid en verinnerlijking haar 'unique selling point' om het in marketingtermen te zeggen op een positieve manier over te brengen. "Kerkelijke woordvoerders zijn nog te vaak brandweermannen die tussenbeide moeten komen om her en der brandjes te blussen," besluit hij. "En als mensen dan al eens de stilte willen opzoeken en zich daartoe in een kerk willen terugtrekken, staan ze vaak voor een gesloten deur. Toch leeft bij velen een onbestemd verlangen naar God. Ook bij mij. Vlakbij waar ik woon, is er een klooster van de clarissen, ik ga er geregeld naar de kapel. Recentelijk kon ik er niet binnen omdat de portier onvindbaar was. Iemand ging haar zoeken, maar vond haar niet. 'Weet je,' zei die tot slot, 'ik zal Onze Lieve Heer zeggen dat je bent langgekomen.' Ik vond dat geweldig en voelde meteen aan dat God daar ter plekke aanwezig was. Zowel mijn buikgevoel als mijn verstand accepteerde dat en ik dacht onwillekeurig terug aan die campagne met affiches in de metro van Singapore: Here I am. God. Ik

ben hoegenaamd niet paaps, maar als ik er de kerk toe kan bewegen via een betere communicatiestrategie meer warmte uit te stralen, ben ik ervan overtuigd dat ik de wereld een beetje beter help te maken."

Drie uitsmijters van Hans Bouma:

Wat je geloven noemt. Dat kun je ook zeggen, wanneer geloven verworden is tot het vervullen van een reeks plichten. Je doet wat je voorgeschreven wordt, je houdt je aan bepaalde regels, maar ongeïnspireerd. De oppervlakte van je bestaan is ermee gemoeid, innerlijk raakt het je niet, je werkelijke leven voltrekt zich elders. Je gelooft, maar hoe saai, hoe bloedeloos. Niets tintelt, geen vleugje vervoering, geen vuur, geen vonkje. Je gelooft, maar hoe irreëel. Geloof je wel?

Geloven kan ook iets spannends zijn, iets heel praktisch, iets heel menselijks. Iets, dat je bestaan een opmerkelijke glans verleent, iets dat je bevestigt in je identiteit. Geloven kan je inspireren tot een zeer intense en complete manier van leven. Tot leven, dat volop samen-leven is. Geloven kan aanvuren tot humaniteit, het kan je sociale kwaliteiten prikkelen. Geloven kan je brengen tot verzet - verzet tegen alles, wat niet strookt met de gerechtigheid.

Wie vandaag hier in onze westerse cultuur nog gelooft, baart opzien. Hoe is het mogelijk. Men verwondert zich. Maar Jezus verwondert zich over het óngeloof dat hij in Nazareth, en niet alleen dàar in zijn vaderstad, ontmoet (Marcus 6,6). Hoe is dat mogelijk? Zoals hij zich ook nu weer verwondert over het ongeloof, dat hij her en der aantreft.